

Marek Kuryłowicz

XII Kolokwium romanistów z państw centralnej i wschodniej Europy oraz Azji, Irkuck, 12–16 października 2009

Studia Iuridica Lublinensia 13, 380-385

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Potrzebę wymiany poglądów dotyczących tej materii odczuwają również autorzy niniejszego sprawozdania, którzy prowadzą od kilku lat zajęcia z etyki prawniczej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wykłady i ćwiczenia z etyki prawniczej stanowią obecnie przedmiot kształcenia ogólnego i cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem wśród studentów. Autorzy wyrażają pogląd, iż refleksja na temat problemów etycznych stanowi ważny element kształtowania zawodowej samoświadomości prawników.

*Jarosław Kostrubiec
Grzegorz Ławnikowicz
Sławomir Pilipiec*

XII Kolokwium romanistów z państw centralnej i wschodniej Europy oraz Azji

Irkuck, 12–16 października 2009

1. Miejscem międzynarodowego spotkania romanistów wschodniej i centralnej Europy oraz Azji był tym razem Irkuck we wschodniej Syberii (Rosja), zaś współorganizatorami Instytut Historii Rosji w Rosyjskiej Akademii Nauk oraz Państwowy Uniwersytet w Irkucku. Głównym organizatorem odbywanych od 1973 r. kolokwium pozostają: Uniwersytet „La Sapienza” w Rzymie oraz Consiglio Nazionale delle Ricerche – Unità di Ricerca „Giorgio La Pira”, pod kierownictwem profesora Pierangelo Catalano.

Wybór Irkucka nie był przypadkowy. Pierwszym dziekanem wydziału prawa miejscowego uniwersytetu był profesor W. P. Domanżo (В. П. Доманжо), wykładowca prawa rzymskiego i aktywny organizator wydziału.² Również współcześnie prawo rzymskie odzyskało w Rosji wysoką pozycję w nauczaniu prawa.³ Dyrektor Instytutu Prawa Państwowego Uniwersytetu w Irkucku – prof. O. Licziczian – przypomniał ponadto we wprowadzającym wystąpieniu słowa znanego romanisty rosyjskiego J. A. Pokrowskiego, że rzymskie prawo w historii ludzkości zajęło wyjątkowe miejsce: przeżyło naród, który je stworzył i dwukrotnie

² Według dostępnych w Internecie informacji z historii Wydziału Prawa Uniwersytetu w Irkucku, Wasilij Pawłowicz Domanżo przeniósł się w 1918 r. z uniwersytetu w Permie i został pierwszym wybranym dziekanem irkuckiego wydziału prawa. Wykładał historię prawa rzymskiego, zaś wykładowcą systemu rzymskiego prawa prywatnego był docent B. N. Ochocimski. Profesor Domanżo zmarł pod koniec 1922 r.

³ Por. A. Pikulska-Robaszkiwicz, *O odradzaniu się rosyjskiej romanistyki*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1997, t. 49, z. 1–2, s. 231–234.

podporządkowało sobie świat. Obecnie prawo rzymskie w Rosji jest wykładane i ukazywane głównie jako teoria prawa cywilnego i jako system prawny, w którym podstawowe instytucje prawne ukształtowały się w możliwie czystej, dogmatycznej postaci.

Prawo rzymskie, podkreślał referent, pozwala ponadto na ukazanie formacji prawniczego myślenia i doświadczeń rozwoju prawa, ułatwia również kontakty jurydyczne i współczesną międzynarodową współpracę w wielu obszarach. Stąd tak ogromne i dzisiaj znaczenie nauki i nauczania prawa rzymskiego w świecie, stąd też ważne miejsce odbywanego w Irkucku kolokwium, które pozwala poznać aktualne tendencje i osiągnięcia w nauce prawa rzymskiego. Prof. Liczyczan wskazał ponadto na wiodącą rolę romanistyki włoskiej i doniosłą aktywność wspomnianej już grupy badawczej „Giorgio La Pira”.

Uzupełnieniem współczesnego obrazu nauki i nauczania prawa rzymskiego w Rosji był referat wprowadzający prof. T. Aleksiejewej o wykładowcach prawa rzymskiego na Uniwersytecie Państwowym w Sankt Petersburgu, którzy znaleźli się następnie na szczytach państwowej władzy (*Profesori di diritto romano di San Pietroburgo al vertice del potere russo*). W pierwszej kolejności przedstawiony został Dmitrij Anatoliewicz Miedwiediew, doktor i profesor prawa cywilnego oraz rzymskiego w latach 1990–1999, od 2008 r. prezydent Federacji Rosyjskiej. W pracach naukowych o cywilistyczno-romanistycznym charakterze zajmował się głównie prawem rzeczowym. Wskazywał też na znaczenie łacińskiej kultury prawnej. Kolejny romanista z tego kręgu to doktor Anton Aleksandrowicz Iwanow, również profesor prawa cywilnego i rzymskiego, prezes Najwyższego Sądu Arbitrażowego Federacji Rosyjskiej. W licznych pracach cywilistycznych podkreśla on stale znaczenie prawa rzymskiego dla rozwoju prawa cywilnego. Podobnie Aleksander Władimirowicz Konowałow (obecny Minister Sprawiedliwości w Rosji) wykladał prawo rzymskie i prawo cywilne na Wydziale Prawa Uniwersytetu Państwowego w Petersburgu i w swych cywilistycznych publikacjach odwoływał się do rozwiązań znanych z prawa rzymskiego.

2. Profesor Pierangelo Catalano (Uniwersytet „La Sapienza” w Rzymie, dyrektor Unità di Ricerca „Giorgio La Pira”) w swoim wprowadzeniu do obrad kolokwium wymienił kilka istotnych momentów z historii ruchu romanistycznego i doświadczeń kierowanej przez niego jednostki badawczej. W pierwszym rzędzie wspomniął 50. rocznicę pielgrzymki (15 sierpnia 1959 r.) profesora Giorgio La Pira do Moskwy, którą on sam określał jako „święte miasto” (*città sacra*). Warto tu przypomnieć, że Giorgio La Pira był wybitnym uczonym, romanistą, mężem stanu i aktywistą samorządowym, który zawsze deklarował, że w wypełnianiu powierzonych mu urzędów obowiązuje go prawo Ewangelii i prawo

rzymskie.⁴ Zainteresowany obok tradycyjnej katolickiej postawy także prawosławiem, angażował się na rzecz chrześcijańskiej jedności. Głosił ponadto opatrnościową rolę prawa rzymskiego dla samego Kościoła i jego prawa, a także dla prawników, nazywanych kapłanami sprawiedliwości.⁵ Prof. P. Catalano podkreślił również fundamentalne znaczenie pracy (niepublikowanej) tegoż Autora – *Mosca e Roma* (1922 r.). W swoich peregrynacjach G. La Pira odwiedził również Irkuck (w 1965 r.) w drodze do Wietnamu. W tym kontekście P. Catalano przypomniał dwie ideologie: narodowo-socjalistyczną i marksistowsko-leninowską, które dominowały w Europie w połowie XX wieku. W odróżnieniu od hitlerowskiej propagandy, stwierdza P. Catalano, w Związku Radzieckim Józef Stalin ustabilizował naukę prawa rzymskiego jako przedmiotu obligatoryjnego na wszystkich wydziałach prawa w ZSRR, a w konsekwencji w większości państw socjalistycznych, z Chińską Republiką Ludową włącznie.⁶ Do niektórych elementów ustrojowych (np. pozycji *ius privatum* i *ius publicum* w Związku Radzieckim) nawiązywały niektóre późniejsze prace G. La Piry.⁷

W dalszej części profesor Catalano odniósł się do historii badań romanistycznych w krajach socjalistycznych (od 1970 r.) oraz powstałej w latach 1972–1973 inicjatywy utworzenia Gruppo di ricerca sulla diffusione del diritto romano. Od tej pory coraz częściej odbywały się spotkania i kolokwia romanistyczne poświęcone prawu rzymskiemu w państwach socjalistycznych.⁸ W obecnej numeracji liczone są od pierwszego Colloquio dei romanisti dei paesi socialisti e d'Italia w Lipsku w 1977 r. Następne odbyły się w: Popowie (Polska, 1978), Smolenicach (wówczas Czechosłowacja, 1980), Szeged (Węgry, 1984) oraz w Berlinie Wschodnim w 1988 r. Kolejne spotkania objęły już strefę „euroazjatycką”, z konferencjami oznaczonymi najpierw jako Colloquia dei romanisti dell' Europa orientale e dell' Asia w Rzymie (1991 i 1998), a od spotkania we Władystoku (Rosja, 2000 r.) jako Colloquio dei romanisti dell' Europa centro-orientale e dell' Asia. Następne spotkania miały miejsce w Nowym Sadzie (Serbia, 2002)⁹, Duszanbe (Tadżykistan, 2005), Craiova (Rumunia, 2007) i obecnie w Irkucku.

⁴ Bliżej o sylwetce tego uczonego patrz F. Longchamps de Brier („Zeszyty Prawnicze UKSW” 2004, t. 4.2, s. 324–332), za którym przytaczam niektóre sformułowania.

⁵ *Sacerdotes iustitiae* – za Ulpianem D.1.1.1; por. na ten temat ostatnio M. Kuryłowicz, *Sacerdotes iustitiae*, [w:] *Ecclesia et Status. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej profesora Józefa Krukowskiego*, Lublin 2004, s. 699–713.

⁶ Ta teza nie jest jednak bezdyskusyjna, a historia nauki i nauczanie prawa rzymskiego w Rosji oraz w ZSRR pozostaje tematem do pełnego opracowania.

⁷ Autor odsyła tu do swojej pracy: P. Catalano, *Alcuni principi costituzionali alla luce della dottrina di Giorgio La Pira*, [w:] *Tradizione romanistica e costituzione*, red. L. Labruna, Napoli 2006.

⁸ O tej idei i niektórych spotkaniach patrz: W. Wołodkiewicz, *Moje peregrynacje naukowe (1958–2003)*, [w:] *Zagraniczne peregrynacje i przyjaźnie naukowe polskich uczonych I*, Kraków 2008, s. 80–85.

⁹ Zob. P. Niczyporuk, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2003, t. 3.1, s. 269–274. Materiały z tej konferencji ukazały się w osobnym tomie czasopisma „Zbornik Radowa Prawnego Fakulteta u Nowym Sadu”, nr XXXVIII, t. 1 (2004) – w języku rosyjskim.

Szczegółowe dane o tych kolokwiach i sprawozdaniach z ich przebiegu zawierają materiały wydane z okazji omawianego kolokwium w Irkucku: *XII Коллоквиум романистов стран центральной и восточной Европы и Азии – Сборник научных материалов (XII Colloquio dei romanisti dell' Europa centro-orientale e dell'Asia. Raccolta di materiali scientifici)*, Irkuck 2009. Teksty referatów lub ich streszczenia były w językach włoskim, rosyjskim lub francuskim. Poza wskazanymi już wprowadzeniami prof. O. Licziczana i prof. P. Catalano oraz 49 referatami zamieszczona została kronika poprzednich kolokwiów (od VI do XI) oraz podjęte wówczas rezolucje. W połączeniu z wymienioną wyżej relacją prof. P. Catalano o pierwszych kolokwiach (I–V), ta informacyjna i kronikarska część stanowi dobre wprowadzenie do obrazu całości wieloletnich starań i przedsięwzięć włoskich romanistów, skupionych wokół rzymskiego uniwersytetu „La Sapienza” i grupy Unità di Ricerca „Giorgio La Pira”, w odniesieniu do aktualnych problemów nauki prawa rzymskiego w centralnej i wschodniej Europie oraz w Azji.

3. Od spotkania we Władywostoku przyjęto również stałe tematy wiodące kolokwiów, a mianowicie: jednostka i naród w systemie prawa rzymskiego (*Persona e popolo nel sistema del diritto romano*), ochrona praw obywatelskich i ochrona dłużnika (*Difesa dei diritti civili e difesa dei debitori*), recepcja prawa rzymskiego we współczesnym systemie prawa (*Recezione del diritto romano nel sistema giuridico attuale*) oraz uzasadnienie konieczności nauczania prawa rzymskiego (*Necessità dell'insegnamento del diritto romano*).¹⁰ Podczas irkuckiego kolokwium proporcjonalnie tematy rozłożyły się przede wszystkim na pierwsze trzy wiodące zagadnienia. Stosunkowo mniej miejsca zajęły problemy nauczania prawa rzymskiego, ale duże wrażenie wywarł głos romanistki z Turcji, która poinformowała o ministerialnych planach wycofania prawa rzymskiego z programów nauczania na tureckich studiach prawniczych. Między innymi w związku z tą informacją, następne kolokwium odbędzie się prawdopodobnie w Istambule, chociaż zgłoszona została również propozycja Białegostoku.

Obok licznych przedstawicieli rosyjskiej i włoskiej nauki prawa rzymskiego (oraz cywilnego), kolokwium zgromadziło uczestników z Albanii, Chińskiej Republiki Ludowej, Grecji, Kazachstanu, Polski, Rumunii, Serbii, Tadżykistanu, Turcji i Ukrainy. Grupa polskich romanistów była liczna – wygłoszonych zostało dziesięć referatów. Prof. Maria Zabłocka (UW) mówiła o osobowości prawnej człowieka i *ius trium liberorum*, prof. Jan Zabłocki (UKSW) o rozumieniu małżeństwa jako *consortium vitae*, dr Anna Tarwacka (UKSW) o rzymskich korzeniach pojęcia *delicta iuris gentium*, prof. Witold Wołodkiewicz (UW) o znaczeniu edyktu Dioklecjana o cenach dla ochrony praw obywateli, dr hab. Piotr

¹⁰ Patrz J. Zabłocki, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2001, t. 1, s. 191–195.

Niczyporuk (Uniwersytet w Białymstoku) o aukcyjnej sprzedaży majątku w działalności bankierów rzymskich, mgr Marek Stus (UJ) o roli prawa rzymskiego w międzywojennych kodyfikacjach prawa prywatnego, dr Rita Jaworska-Stankiewicz (Uniwersytet Szczeciński) o pojęciu delegacji w prawie rzymskim i polskim prawie cywilnym, prof. Władysław Rozwadowski (również Uniwersytet Szczeciński) o tradycji romanistycznej w polskim prawie cywilnym, dr Aldona Jurewicz (UWM) o pojęciu dobrej wiary i nadużyciu prawa w prawie rzymskim i polskim prawie cywilnym, zaś piszący te słowa o etycznych i symbolicznych aspektach nauczania prawa rzymskiego.

Pozostałe referaty wygłosili: N. Dereticz (Nowy Sad), *Populacyjna polityka Rzymian*; E. Berg (Jekatierinburg), *Osoby prawne jako organizacje niekomercyjne w prawie rzymskim*; A. Bielikow (Stawropol), *Związki pomiędzy interesami obywateli a interesami państwa rzymskiego w okresie republiki*; N. Sredinskaja (Sankt-Petersburg), *Rzymskie prawo osobowe w praktyce prawnej północnej Italii w XIV–XV wieku*; G. Maniscalco Basile (Rzym), *Naród i państwo w początkach Rusi*; E. Niekit (Odessa), *Kategorie fides i aequitas jako podstawa stosunków fiducjarnych w prawie*; V. Ciuca (Jassy) o *bona fides* w hermeneutyce; I. Pietrowa (Stawropol) o prawotwórczej roli sądownictwa rzymskiego; A. Chalikow (Duszanbe), *Prawa człowieka w rzymskim systemie prawnym*; A. Jełagina (Omsk) o prawie świątynnego azylu dla dłużników; M. Sič (Nowy Sad), *Konstytucja Gracjana (C.Th. 4,20,1) i brak winy dłużnika przy egzekucyjnej cessio bonorum*; W. Wołczyński (Kiszyniów), *Ewolucja pozycji dłużnika w stosunkach zastawniczych i hipotecznych w antycznym Rzymie*; A. Guźba (Charków), *Interes lokatora w kontrakcie najmu według rzymskich jurystów*; A. Bibikow (Iwanowsk), *Losy poręczenia w razie śmierci dłużnika w ocenie rzymskiej i współczesnej jurysprudenckiej*; R. Cardilli (Rzym), *O stosunku actio i ius – przyczynek do pojęcia actio jako środka ochrony prawa*; S. Aličić (Nowy Sad), *Odpowiedzialność akwiliańska za zniszczenie dokumentów w rzymskim prawie klasycznym*; S. Šarkić (Nowy Sad), *Ochrona dłużników w średniowiecznym prawie serbskim*; A. Malenica (Nowy Sad), *Ochrona praw osoby w kodeksie cara Duszana*; W. Trofimow, *Iustitia commutativa jako idea prawa kontraktów (tradycja rzymska)*; A. Klimowicz (Irkuck), *W kwestii legis actio per conditionem*; D. Tuzow (Tomsk), *Skutki rescissio wyroku sądowego w prawie rzymskim*; A. Kosariew (Moskwa), *Rozdźwięk między stabilnością a ewolucją w prawie rzymskim i muzułmańskim*; W. Sonin (Władywostok), *Rosyjscy prawnicy-emigranci jako przedstawiciele rzymskiej tradycji prawnej w Chinach w latach 20–30 XX wieku*; D. Papadatou (Saloniki), *Recepcja prawa rzymskiego w prawie spadkowym według kodeksu cywilnego Grecji*; B. Karaman (Stambuł), *Recepcja szwajcarskiego kodeksu cywilnego w republikańskiej Turcji*; J. Charitonow i J. Charitonowa (Odessa), *Typy recepcji rzymskiego prawa prywatnego i systemy europejskiego prawa prywatnego*; T. Miniejewa i W. Roma-

nowskaja (Niżegorod), *Prawo naturalne w Rosji (od Simeona Połockiego do A.P. Kunicyna)*; D. Połdnikow (Moskwa), *Kształtowanie się przedstawicielstwa w rzymskim prawie recypowanym*; Li Fei (Xiamen), *Ewolucja pojęcia fructus od prawa rzymskiego do współczesnego prawa cywilnego*; I. Castellucci (Macao–Trento), *Tradycja prawa rzymskiego i współczesne prawo gospodarcze międzynarodowe*; N. Apolinskaja (Irkuck), *Pojęcie prawa własności w prawie rzymskim i współczesnym*; J. Kranc (Lubljana), *Miejsce prawa rzymskiego w bolońskim programie studiów prawniczych*; T. Filipowa (Barnauł), *Nowe tendencje w uniwersyteckim nauczaniu prawa rzymskiego*; A. Mandro (Tirana), *Potrzeba i zadania nauczania prawa rzymskiego na przykładzie Albanii*; S. Jesetowa (Uralsk), *Problemy i perspektywy nauczania prawa rzymskiego w Kazachstanie*; M. Najmuszyn, I. Iwanickaja (Syktywkar), *Nauczanie historiografii rzymskiej jako element metody wykładu prawa rzymskiego*; M. Bob (Cluj), *Nauczanie prawa rzymskiego w XXI wieku – idee i propozycje*; G. Taddei Elmi (Florencja), *Informacja (z elementami informatyki) o nauczaniu prawa rzymskiego w Federacji Rosyjskiej oraz w państwach Europy centralnej i wschodniej oraz w Azji*; Xu Guodong (Xiamen), *Podatki w Rzymie: od początków do Dioklecjana*.

Tematyka referatów była, jak wynika z tytułów, dosyć zróżnicowana. Przedstawienie ich treści nie wydaje się tutaj celowe ani możliwe; z powodu nieobecności niektórych uczestników nie wszystkie zresztą zostały wygłoszone. Dlatego zainteresowanych pozostaje odesłać do lektury wymienionego wyżej zbioru materiałów konferencyjnych (znajduje się w dyspozycji polskich uczestników kolokwium).

Obrady zakończyło podjęcie rezolucji, która wskazywała na znaczenie badań nad rolą i wpływami prawa rzymskiego w krajach objętych oddziaływaniem wymienionej włoskiej grupy badawczej, ze szczególnym uwzględnieniem państw Azji. Postulowano nawiązanie współpracy z przedstawicielami prawa muzułmańskiego. Pełny tekst rezolucji po dokładniejszym opracowaniu zostanie rozesłany uczestnikom.

Interesującym dopełnieniem pobytu w słonecznym i dość ciepłym jak na klimat syberyjski Irkucku (w przeciwieństwie do zaatakowanej zimą w tym czasie wschodniej i południowej Polski) była wycieczka nad jezioro Bajkał.

Marek Kuryłowicz